

„Sametová revoluce“ přinesla „většinu z nás naděje, které se v řadě ohledů splnily. Před šesti lety jsme však očekávali víc, a hlavně jsme naivně přehlédli mnoho rizik. Proto se po velké radosti dostavilo zklamání.

Pro některé se totiž transformace společnosti prakticky scvrkla jen na transformaci ekonomickou. Než jsme vystřízlivěli z porevoluční euforie, nomenklaturní kádři a veksláci se stačili změnit v majitele a podnikatele. Sen o tom, že agresivní ideologie bude vystřídána humanistickou alternativou když už ne pravdy a lásky, tedy alespoň slušnosti, dostal vážné trhliny. Agresivita a arogance, vyjadřovaná kdysi žargonem komunistické ideologie, byla leckdy vystřídána agresivitou a arogancí formulovanou pouze jinou terminologií. Hrdinou dnešní doby se pro mnohé stává podnikatel či asertivní manažer, schopný prodat cokoli.

A tak se u nás občas veřejně pochybuje o tom, zda má morálka s ekonomikou a politikou vůbec něco společného. Apoštolové „trhu bez přívlastků“ a postmoderní relativisté by se nejspíše divili, kdyby věděli, na jak úrodnou půdu dopadají jejich výroky u těch, kteří vzali výzvu „mít“ doslova a stali se příslušníky nové profese: námezdními vrahy.

Nová profese: námezdní vrah

Zločinci se vždycky všelijak vymlouvají. Nepůsobí však dobře, když většina námezdních vrahů cituje na svou obhajobu okřídlené výroky o nemožnosti rozlišit čisté peníze od špinavých či o tom, že o peníze jde nakonec až v první řadě. Lidé však nejsou stejní, což platí i o podnikatelích. Srovnajme příslušníky dvou nových, a přitom extrémně odlišných skupin našich mladších spoluobčanů: skupinu 25 námezdních vrahů, které jsem psychologicky vyšetřoval v rámci vazebního soudně znaleckého zkoumání, a na druhé straně kolem 50 úspěšných a přitom charakterních odborníků, většinou ekonomů, techniků a podnikatelů, kteří přicházejí na naše pracoviště buď proto, že si hledají přiměřené zaměstnání, anebo pro radu při výběru svých nových zaměstnanců.

Osudy námezdních vrahů, kteří byli loni a letos v Praze trestně stíháni, jsou nezvratným důkazem nutnosti morální výchovy v rodině, ve škole, ve společnosti, jakožto jediného základního způsobu prevence

Vrazi z povolání

těchto hrůzných činů. Tito lidé tvořili poměrně homogenní vzorek, který je do jisté míry karikaturou určitých postojů, s nimiž se dnes setkáváme.

Jde o mladé muže, většinou dosud netrestané, průměrně až nadprůměrně inteligentní, v podstatě duševně zdravé. Oni sami se považují za podnikatele či pracovníky v oblasti soukromých bezpečnostních služeb, „ochranek“ či „body guards“. Často začínali jako vyhazovači na diskotékách, v barech a v erotických klubech. Pak byli opakovaně najímáni na „vymahačky“, jak říkají vymáhání dluhů, na zastrašování konkurence apod. Vraždu pojmají za logické vyústění procesu podnikání, který začíná půjčováním peněz či nesplácením faktur, nedodržováním slibů a smluv, pokračuje vymáháním dluhů, terorizováním dlužníků či obchodních partnerů a končí jejich případnou likvidací.

Své zatčení považují za „smůlu v podnikání“. Bojí se jen svých společníků (spolupachatelů) a nájemců a často je ze strachu o život neprozradí. Na vysvětlenou klidně uvádějí, že kdyby to neudělali oni, provedl by to nějaký Rus levněji. Pocházejí z nekrimálních, tedy tzv. normálních rodin, často komunistických funkcionářských a dnes podnikatelských. S rodiči se nestýkají; ti prý dnes mají ještě méně času než dříve, protože také podnikají. Od dětství byl jejich hmotný standard vyšší než ostatních dětí. Dostávali peníze darem k narozeninám, k svátku, za vysvědčení apod., a nyní žijí ve vysoce nadprůměrných hmotných poměrech. Nejde tedy o zločinnost z chudoby.

Jejich hlavní zájmy a zábací souvisejí s jejich nezralým narcismem. Milují rychlá drahá auta, zbraně, bojová umění, agresivní sporty, kulturistiku a hazardní hry. Všichni do jednoho uvádějí, že tráví mnoho času před videem a sledují „akčňáky“ a „pornáče“. Knihy nečtou vůbec, z novin jen

někdy Blesk a Expres. Svou práci považují za plnohodnotnou ve srovnání s jinými podnikatelskými aktivitami, a proto demonstrativně ujišťují, že nemají sebemenší pocit viny. Považují se za profesionály, vyjadřují se v termínech trhu, kšeftu, nabídky a poptávky, tržní ceny za kus, míře rizika při podnikání apod.

Na vrcholu jejich hodnotového žebříčku jsou peníze. Práci opovrhují. Dlouhou dobu před trestným činem nepracovali. Přiznávají, že se často nudili. Připouštějí, že žili v blahobytu, ale že nedovedli peněz užít. Věci veřejné je zajímají jen z finančního hlediska. Hluboce opovrhují zákony, ale za hlavní politický úkol považují privatizaci. Z politiků respektují Václava Klause, často jej citují a občas dodávají, že „ještě ten Sládek má v hodně věcech pravdu“. Jsou rasističtí a netolerantní, zejména ve vztahu k Romům. O Václavu Havlovi téměř jednohlasně říkají: „Toho neuznávám.“ Otázky na záležitosti vztahové, na problémy solidarity, pomoci apod. chápou jako nezávaznou provokaci, arogantně se jim smějí. S manželkami či partnerkami nežijí, o své děti a rodiče se nestarají, ve vazbě jsou zoufalí, protože se cítí opuštěni.

Výmluvné srovnání

Srovnáme-li skupinu mladých mužů stíhaných za námezdné vraždy se skupinou stejně starých, výjimečně úspěšných odborníků a podnikatelů, kterým dnešní poměry umožnily strmý osobnostní i profesionální růst včetně příjmů mnohonásobně převyšujících průměr, nenalezneme v hrubých testových a dotaznkových psychodiagnostických znacích žádné velké rozdíly. Zcela zásadní odlišnost však nalézáme v jejich výkonnosti a v hodnotové orientaci.

Vyšetříme-li psychologicky stejnými metodami obě skupiny a ptáme-li se pozorně, nepřímou a nesugestivně

právě na jejich hodnoty, zjistíme, že stojí v protikladu k hodnotám těch, co „podnikají“ ve vraždách.

(1) Na jedné straně úcta k hodnotám intelektu, vědy, objevů, vynálezů, obdiv k moudrosti; pracovitost, píle, výkonnost, plánovitost, včetně znalosti jazyků a praktického využívání moderních technických pomůcek, počítačů a komunikačních technologií, rekreační sport a pobyt v přírodě. Na opačné straně pohrdání těmito hodnotami s výjimkou obdivu k zbráním, tělesné síle a dokonalosti mužského tělového schématu.

(2) U prvních úcta k tvořivosti, originalitě, kultuře, umění a kráse, hravost, vtípnost a vztah k humoru; u druhých opovržení těmito hodnotami, banalita, stereotypie, konzumní způsob života, hazardní hry o peníze, pasivní zábava u videa s pornografií a akčními filmy.

(3) Tady úcta k sobě, vnitřní sebe-důvěra a usilování o poctivost, harmonii, symetrii v komunikaci, autentická slušnost a úcta k druhým, úcta k hodnotě slova, slibu, smlouvy; onde arogance jako projev vnitřní disharmonie a vnitřní nejistoty, nepoctivost, opovržení slušností jako slabostí, nadutost, holedbavost, demostrace falešné dominance.

(4) Jedni preferují pospolitost, schopnost bezprostředního vztahu jak k druhému, tak k lidem obecně, schopnost intimity, erotické, sexuální, rodičovské, synovské lásky, přátelství, schopnost altruismu, pochopení lidské solidarity s chudými a nemocnými, hodnoty pomoci; druzí se vyznačují absencí meziosobních vztahů, surovostí, krutostí, komerční sexualitou, opouštěním partnerů, dětí i rodičů, naprostou nevnímavostí k hodnotám altruismu a solidarity.

(5) Špičkové úspěšné odborníky a podnikatele charakterizuje zájem o filosofická, náboženská, mystická či ekologická témata, dispozice k prožívání transcendence, k přesahu každodennosti, úvahy o trvale udržitelném životě, o smyslu a o hodnotách; nájemné vrahy banalita, všednost, nuda, prázdnota.

Ti druzí jsou naší hanbou, ti první naší nadějí.

(redakčně kráceno)

SLAVOMIL HUBÁLEK ■

Autor je klinický psycholog a sexuolog, soudní znalec, tč. ředitel firmy Alea. Příspěvek byl přednesen na 83. klinicko-psychologickém dni (11.12. 1995), který měl na programu „Eticko-psychologické problémy soudobé společnosti“.

Národ a jazyk

Svět, zejména svět lidí obrůstá každého člověka jak letokruhy: rodina, okruh přátel, obec a tak dál; zevnitř, přes nejbližší vztahy si svět také přivlastňuje - i světu sebe. Tudy se stáváme jeho součástí.

Z těch letokruhů bývá čas od času problematizován obsah pojmu národa - a ovšem jeho hodnocení. U nás se stalo v 90. letech dobrým zvykem národ (rozumí se český) spíš zpochybňovat. Buďte se rovnou dozvídáme, že tento národ si „vymysleli“ čeští obrozenci (Dušan Třeštík dicit); nebo se alespoň vedou spory, co to slovo „národ“ vlastně znamená či znamenat by mělo.

V minulé Nové Přítomnosti se pustil Petr Pithart do otázky, je-li národa moc anebo málo - a jakého. Odmítá národ „již předem hotový, daný“; národ, který „nesnáší jiné než nekritické přijímání“, a upřesňuje, že má na mysli „společensví krve (spřízněnosti rodem), anebo jazyka, zkrátka národ jako kmen, jako svého druhu přírodninu“. Proti tomu staví pozitivum - národ „jako projekt, jako program pro budoucnost“; zdůrazňuje, že „takový národ může být dnes jen společensvím občanů“. Připouští, že „národ jsou tu také dějiny, které už byly - „ale vzápětí upřesňuje - „jako závazek (...) k těm dějinám, které jsou před námi, rozhodneme-li se pro ně“.

Vím, jsou to vytrhané citáty. Ale jde o klíčové pojmy, na nichž článek stojí. Vždyť črtá něco jako programový směr, a ten vyznívá zcela sympaticky. Je to však program národní? Národ zde vidím (až na jednu výjimku) vymezen velmi neurčitě. Společensví krve: vnímáme je mimo příbuzensví víc než čtyř, pěti generací? Kmen: co tím lze dnes věcně vzato mínit? - Naproti tomu společensví občanů: čeho, jaké obce či státu? Nebo dějiny jako závazek ku budoucnosti, pro niž se rozhodneme: což se mohou soudně rozhodnout pro budoucnost jinou, než čistě individuální?

Troufám si říci, že to všechno jsou silné „nepřirodniny“. Hledám-li své místo v přirozeném světě, aťsi pro futuro, aťsi pro praeterito, raději chci tápat v přírodninách. A v prostoru vymezeném přírodou - jednak individuálního, jednak druhového - nacházím jako nejpřirozenější rozměr jazykový.

Děláme něco velkolepě starého a historického, když mluvíme česky, napsal Karel Čapek. Ale to platí i dopředu. Ne program, ne rozhodnutí propojuje minulé s příštím. Dušan Třeštík dicit pravdu, má-li na mysli, že obrozenci prvních generací se (úspěšně) pokusili znovudosadit částinu do všech dosažitelných sociálních funkcí - i když říkat tomu „vymyšlení národa“ je dost hubený bonmot. Ledaže bychom se shodli, že zrovna tento letokruh je v lidském bytí přespočetný; ale na to si, zvláště jako Čech, netroufnu.

Dyáda - národ - jazyk není obrozenecký vynález, jakkoli dobové zmatky náboženské, filosofické i státoprávní k tomu napohled mohou ukazovat. Už ve středověké češtině mělo slovo národ centrální význam „společensví lidí téhož jazyka a zpravidla téhož územního celku“ (Staročeský slovník). Vedle toho staročeské slovo jazyk často nese i význam „národ“, a zdaleka ne jenom u kletého nacionalisty Dalimila. (Už v předdalimilovské legendě o Duchu svatém čteme, že apoštolé „všech jazykův řeči jmajú“, tj. že uměli jazyky všech národů.)

Nebyli to jen Češi, komu byl jazyk atributem nacionality - viz všeslovanské slovo Němec jako označení člověka hovořícího nesrozumitelně („němého“). A staří Řekové nazývali národy, neúčastné na řecké kultuře (zprostředkovávané především jazykem), barbary, tedy pojmenováním lidí, vyrazujících nesrozumitelné blábolení („bar-bar-“) místo smysluplné řeči.

Nic z toho není nové. Nové ovšem nejsou ani spory o pojetí národa - na jedné straně „západní“ (národ vymezen politicky či občansky, takto prý na západ od Rýna) a na straně druhé „východní“, spíše tribální. Ale jazyk sem raději neplést: jaké vášně umí vyvolávat například u Francouzů! Skoro víc než u nás, pomíneme-li svůj oblíbený furor orthographicus. Vřask já se vášni nezastávám, jen jazyka. Že skrze něj poznávám a prožívám svět; a že ten svět mám spoluprodučovaný těsněji s těmi, kdo ho se mnou sdílejí ve stejném kódu, bez tlumočnicka. Nehájím ho proto, že je nejlepší (každý takto fungující jazyk je nejlepší), ale že je svévýbny. Milý Pánbůh chtěl mít svět rozmanitý.

A takto se zastávám i své nacionality, vymezené tak silně, i když ne jenom, jazykem. Nehodlám ji adorovat či vyvyšovat nad jiné, leč proto si ji ještě nenechám dusit. Ani mustrovat. Jako by si toho neužila dost dřív, tehdy zase skrze slavný internacionalismus!

Ne chceme si raději povídat, jestli a jak se o ten (národní) jazyk staráme?

JAN HORÁLEK ■